

Шауренко Анна Володимирівна

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

м. Умань, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ НА СЕЛІ

***Анотація:** У статті здійснено огляд нормативно-правової бази, що розкриває культуру сільського населення України у 1991-2005 рр. Мета роботи спрямована на висвітлення в законодавстві України особливостей культурного життя мешканців сільських населених пунктів України. У висновках представлено загальну тенденцію в українському законодавстві, щодо питань культурного розвитку сільського населення України та зазначено, що державна політика по відношенню до культури на селі була непослідовною та половинчастою.*

***Ключові слова:** селянство, культура, закон, постанова, клуби, бібліотеки*

Shaurenko A. V.

Ph.D in Pedagogics, Associate Professor.

of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

(Ukraine, Uman)

SPECIAL FEATURES OF UKRAINIAN LEGISLATION IN THE HISTORY OF CULTURE IN THE COUNTRYSIDE

***Abstract.** An overview of the regulatory framework that reveals the culture of the rural population in Ukraine 1991-2005 is provided in the article. The purpose of the work aimed at highlighting in the legislation of Ukraine special features of cultural life of residents in rural areas of Ukraine. In the conclusions are presented the general tendency of Ukrainian legislation regarding issues of the cultural development of the rural population in Ukraine and noted that state policy in relation to rural culture was half-hearted and inconsistent.*

***Keywords:** peasants, culture, law, resolution, clubs, libraries.*

***Keywords:** peasantry, culture, law, Decree, clubs, libraries*

На сільські території покладено виконання ряду функцій: економічна, соціальна, демографічна, виробнича, організаційно-управлінська та культурна функції, систематичне виконання яких у подальшому сприятиме стійкому

соціально-економічному розвитку сільських територій, як багатофункціональної системи. Відродження українського села 90-х рр. ХХ – поч. ХХІ ст. залежить від особливостей буденного життя його мешканців, складовою якого є дозвілля.

Стан культури на селі, її розвиток перебував у прямій залежності від науково-технічного, економічного, соціального розвитку села, екологічної ситуації. Культурна сфера 1991–2005 рр. опинилася в екстремальних умовах, зумовлених економічною кризою, складною політичною та економічною обстановкою в державі. Тому, початок законодавчого регулювання культурного розвитку села є важливим і актуальним питанням в дослідженні сучасної історії України.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі вивчення опублікованих документальних джерел та науково-дослідної літератури виокремити та проаналізувати особливості українського законодавства з питань розвитку культури на селі.

Для розкриття теми дослідження залучено офіційно-нормативну документацію, серед якої важливе місце посідають: Конституція України, законодавчі акти, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету міністрів України, постанови Верховної Ради України тощо.

Не зовсім благополучне становище держави на початку 1990-х рр. найбільш зачепило місцеві громади, тому саме місцеві заклади культури та освіти (будинки культури, клуби, бібліотеки, школи, дитячі дошкільні заклади) найбільше відчували наслідки економічної нестабільності в Україні, передусім через зменшення фінансування.

Якщо для колишніх колгоспів і радгоспів виконання функції відтворення сільського життєвого середовища було закономірним явищем, оскільки сільські жителі вважалися їхніми трудовими ресурсами, то в 1990-х роках господарства на селі перебували в тяжкому економічному становищі, що спричинило скорочення їхньої соціальної діяльності. Унаслідок цього сфера культури на селі зазнала значного послаблення, але, як і раніше, вона залежала від

сільськогосподарських підприємств, які власним коштом забезпечували опалення, освітлення, поточні ремонти приміщень закладів культури і освіти, харчування дітей тощо.

Наслідком різкого зменшення асигнувань стало невпинне скорочення мережі закладів культури й освіти, погіршення їхнього технічного стану (зростання кількості приміщень, що потребують ремонту, аварійних приміщень, вимушене використання пристосованих приміщень тощо), незадовільне матеріально-технічне забезпечення (зокрема, брак оновлення музичних інструментів, сценічного обладнання, реквізиту тощо, застигання майже на «мертвій точці» справи комп'ютеризації та підключення сільських закладів культури й освіти до Інтернету), відтік кваліфікованих кадрів.

Аналіз розвитку культури на селі неможливий поза контекстом культурної ситуації в Україні загалом у період з 1991 р. по 2005 р. Еволюція культури на селі визначалася не лише функціонуванням мережі місцевих закладів культури, а й змінами у структурі споживання культурних послуг і товарів дозвіллевих практик селян.

Новостворена держава Україна потребувала розробки продуктивної культурної політики для забезпечення повноцінного життя селян і відновлення їх духовного потенціалу. Пріоритет у процесі реформування і розвитку культури відводився створенню нормативно-правової бази, що мала би відповідати новим соціально-політичним та економічним реаліям.

Початок законодавчого регулювання культурного розвитку села було покладено Законом України «Основи законодавства України про культуру» від 14 лютого 1992 р., який у своїх положеннях достеменно торкнувся сільського сектору [1]. У статті 3 одним з головних пріоритетів у розвитку культури було розширення культурної інфраструктури села, крім того, відповідно до Закону, держава гарантувала асигнування на розвиток культури не менше 8 % від національного доходу. Але реальні бюджетні витрати на культурну сферу не перевищували і 2 %. Таке скорочення виділення бюджетних коштів на потреби культури негативно впливало на її розвиток, зокрема в селах України. Уже в 1993

році Декретом від 22 січня дію абзацу сьомого частини другої статті 3 було зупинено .

Основи законодавства про культуру мали низьку дієвість, оскільки не були розраховані на умови ринкової економіки, вони не визначали інші форми фінансової підтримки культури, окрім бюджетного фінансування закладів культури, не передбачали підтримку з боку держави недержавних культурних організацій (хоча гарантували можливість їхнього вільного існування).

Важливим показником задоволення культурних потреб сільського населення була можливість вибору культурного споживання і занять творчою діяльністю у сфері культури. В умовах села, на відміну від міста, такий вибір був обмежений. Якщо до послуг міського жителя – театри, філармонії, лекторії, музеї, парки культури і відпочинку з індустрією розваг, а отже, і можливість вибору відповідно до його інтересів, то житель села такого вибору не мав. Він міг відвідати лише ті заходи, які пропонувала йому школа, клуб чи бібліотека, прочитати ті книги, які є у фонді сільської бібліотеки, або ж залишитися вдома, використовуючи домашні форми задоволення своїх культурних потреб.

Протягом досліджуваного періоду в галузі культури особливої уваги заслуговує Постанова Верховної Ради України «Про концепцію Національної програми відродження села на 1995–2005 рр.» від 11 червня 1994 р. Основною метою, покладеною у зміст документа, було створення належних соціально-культурних і побутових умов для селян; відродження і збереження історико-архітектурної спадщини села; формування повноцінного життєвого середовища на селі. Однак насправді чинне законодавство більше уваги приділяло питанням піднесення економіки, а культура ставала на щабель нижче. У результаті негативні процеси в культурній сфері села не вдалося припинити, що ми й простежуємо в нижче зазначених фактах [2].

Дозвілля, як ніщо інше, формує характер людини. Це питання є особливо актуальним у селах, де естафету першості урізноманітнення сільського життя взяли на себе клубні установи. Культурне життя в селі, а отже, дозвілля його жителів, у більшості залежить від сільського Будинку культури чи клубу. У

ньому, як правило, була бібліотека, кіноустановка, працювали гуртки художньої самодіяльності, музейні кімнати.

Від часу проголошення незалежності українська влада неодноразово вживала заходів для збереження і підтримки саме мережі клубних закладів на селі як важливих осередків культурного життя та місця відпочинку жителів сіл. Аби підтримати клубну справу, у другій половині 1990-х рр. з'являються нормативно-правові документи державних органів влади, що визначали політику для покращення культурного життя населення. Наприклад, кількість і структуру цієї мережі закладів культури визначали та регулювали постанови Кабінету Міністрів України від 30 травня 1997 р. «Про мінімальні соціальні норми забезпечення населення України публічними бібліотеками» [3] та від 12 листопада 1998 р. «Про норми забезпечення населення клубними закладами» [359]. Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України також зобов'язувала місцеві органи влади скласти перелік усіх базових закладів клубного типу для подальшої реєстрації їх як неприбуткових організацій та, відповідно, надання їм податкових пільг. З іншого боку, ця Постанова містила положення, яке фактично робило клубні заклади беззахисними перед місцевою владою (у Постанові зазначено, що передбачені нею нормативи є лише орієнтовними для формування мережі культурних закладів і не обмежують ініціативи місцевих органів влади). Іншими словами, якщо місцеві органи влади надумують закрити клуб через брак коштів, згадані «соціальні нормативи» не могли їм у цьому завадити.

Звертаємо увагу на Постанову Кабінет Міністрів України від 28 червня 1997 р. «Про концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури», яка наголошувала, що в умовах широкомасштабних політичних та економічних реформ необхідно забезпечити структурне реформування сфери культури. У зв'язку з відродженням народних традицій, звичаїв, обрядів, ремесел основна робота повинна зосереджуватись у закладах культури клубного типу, які для сільського населення часто залишаються єдиним осередком культури [4].

У постанові йшлося про необхідність приділяти особливу увагу питанням змін у сфері культури, зокрема на необхідності створення належних умов проведення дозвілля населення шляхом створення комплексних диференційованих закладів клубного типу і збільшення відвідування населенням культурно-просвітніх закладів.

Щоб подолати негативні прояви в культурній сфері села, аби покращити її структуру і стан, у 1997 р. Кабінет Міністрів України оприлюднив Постанову «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтв, заснованими на державній та комунальній формі». З одного боку, це дало можливість закладам культури отримувати власні кошти для задоволення мінімальних потреб у розвитку своєї галузі, з іншого – прогнозувало зменшення активності сільських мешканців через нестачу коштів у власних родин [5].

Значний вплив на зміни в мережі клубних закладів мала також постанова від 12 листопада 1998 р. «Про нормативи забезпечення населення клубними закладами». Вона диктувала правила забезпечення населення клубними закладами за чисельністю жителів. Констатувала, що на території кожної сільської ради має функціонувати як мінімум один клубний заклад, у селах з чисельністю мешканців понад 200 осіб, розташованих далі, ніж 5 км від найближчого клубного закладу, мала діяти своя клубна установа, а в населених пунктах з кількістю до 200 жителів упроваджувалося культурне обслуговування жителів найближчим клубним закладом [6].

За цією схемою кількість клубів на території України та центральних її областях скорочувалась. Оскільки в умовах незалежності спостерігалася демографічна криза і чимало сіл зникло з адміністративної карти України, ті, що залишились, у значній їх кількості були малозаселеними. Крім того, Постанова функціонувала як орієнтований напрямок організації культурного обслуговування і не обмежувала ініціативи місцевих державних адміністрацій та органів місцевого врядування, які не завжди звертали увагу на проблеми села, особливо віддаленого від районного центру та ще й з малою кількістю жителів.

З 2000 р. майже всі заклади культури, згідно з наказом Міністерства культури і мистецтв України «Про затвердження Державного реєстру клубних закладів України», перейшли на державне фінансування. Матеріальне становище закладів клубного типу це не покращило, проте популярним стає пошук спонсорів і меценатство. Сільські та районні клубні заклади надають платні послуги. У своїй більшості це проведення вечорів відпочинку для молоді (дискотеки) та оренда приміщення [7, арк. 2].

Правове регулювання окремих напрямків культурного розвитку відображено також в законах і постановах: «Про музеї та музейну справу» (1995 р.) [7], «Про нормативи забезпечення населення клубними закладами» (1998 р.) [8], «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.) [9], «Про недопущення закриття об'єктів соціально-культурного призначення в сільській місцевості» (2005 р.) [10] тощо. проте аналізуючи сільську культуру в 90-х роках ХХ ст., зазначимо, що українське законодавство з питань розвитку культури на селі було непослідовним і половинчастим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи законодавства України про культуру: Закон України від 14 лютого 1992 р., № 2117-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.zntu.edu.ua/zakon/92_cult.html
2. Про Концепцію Національної програми відродження села на 1995-2005 роки: постанова Верховної Ради України від 11 червня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3924-12>
3. Про мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 1997 р. № 510 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/510-97-п>
4. Про концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня

- 1997 р., №675 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://profy.nplu.org!/site/official/r_direction.htm
5. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтв, заснованими на державній та комунальній формі власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 червня 1997 р., № 534 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/534-97-п>
 6. Про нормативи забезпечення населення клубними закладами: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 р., № 1775 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1775-98-п>
 7. Звіт про роботу Вінницького обласного центру народної творчості за 2000 р. – Поточний архів Вінницького обласного центру народної творчості – 22 с.
 8. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29 червня 1995 р., № 250-95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z950249.html
 9. Про нормативи забезпечення населення клубними закладами: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 р., № 1775 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1775-98-п>
 10. Про охорону культурної спадщини : закон України від 8 червня 2000 р., №1805-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
 11. Про недопущення закриття об'єктів соціально-культурного призначення в сільській місцевості: Постанова Верховної Ради України від 6 вересня 2005 р., №2794-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2794-15>